

Ο παγκόσμιος καπιταλισμός εμπρός στο 2019: αναταραχές και ανησυχία

γράφει ο ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΑΥΡΟΥΔΕΑΣ*

Το τέλος του 2018 και η αρχή του 2019 σηματοδεύτηκαν από μία σχεδόν γενικευμένη αναταραχή στις μεγάλες χρηματιστηριακές αγορές αλλά και από απαισιόδοξες προβλέψεις από όλα σχεδόν τα σημαντικά οικονομικά κέντρα της Δύσης. Ενδεικτικά, η *Wall Street Journal* προβλέπει «λιγότερη μεγέθυνση και περισσότερη αβεβαιότητα», ενώ το ΔΝΤ και η Παγκόσμια Τράπεζα μειώνουν τις προβλέψεις τους για τον ρυθμό ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας. Φαίνεται ότι τα μεγάλα διεθνή οικονομικά κέντρα ακόμη τρέμουν το μάθημα του 2008, όταν λίγο πριν το ξέσπασμα της κρίσης έπλεαν σε πελάγη ευτυχίας για να διαψευστούν οικτρά αμέσως μετά. Όμως, υπάρχουν και σοβαροί ουσιαστικοί λόγοι για αυτές τις ανησυχίες.

Όσον αφορά τις χρηματιστηριακές αγορές, η σημαντική πτώση –και η απότομη αλλά περιορισμένη στη συνέχεια ανάκαμψη– ξεκίνησε από τις ΗΠΑ (βλ. Διάγραμμα 1) και στην συνέχεια επεκτάθηκε στις υπόλοιπες αγορές καθώς, λόγω της σύγχρονης διεθνοποίησης του κεφαλαίου, οι οικονομικοί κύκλοι των βασικών οικονομιών είναι πλέον στενά

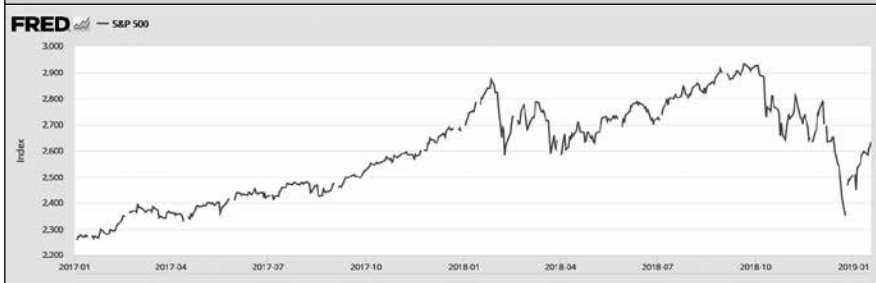
συνδεδεμένοι μεταξύ τους. Η σημαντική πτώση της αμερικανικής χρηματιστηριακής αγοράς προκλήθηκε από τη σύγκρουση μεταξύ της κυβέρνησης Trump και του Κογκρέσου σχετικά με τη χρηματοδότηση του τείχους που θέλει να κατασκευάσει η κυβέρνηση Trump στα σύνορα με το Μεξικό. Οι ΗΠΑ, από τη εποχή της επικράτησης του νεοφιλελευθερισμού, έχουν θεσπίσει ένα όριο στο δημοσιονομικό έλλειμμα τους. Η πρόθεση της κυβέρνησης Trump να οικοδομήσει τείχος στα σύνορα με το Μεξικό παραβιάζει αυτό το όριο. Από εδώ προκύπτει η αντιπαράθεση με το (ελεγχόμενο πλέον από τους Δημοκρατικούς) Κογκρέσο. Σε τέτοιες αντιπαράθεσεις η εκάστοτε κυβέρνηση επιβάλλει μερική διακοπή της λειτουργίας του αμερικανικού δημοσίου καθώς αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο ο πρόεδρος προσπαθεί να εκβιάσει το Κογκρέσο. Το αναμενόμενο αποτέλεσμα είναι ένας συμβιβασμός που όμως στην τρέχουσα περίπτωση αργεί να υλοποιηθεί λόγω των έντονων εσωτερικών συγκρούσεων της αμερικανικής αστικής τάξης.

Όμως, πίσω από αυτές τις αφορμές υπάρχουν και πολύ βαθύτερα αίτια για αυτές τις αναταραχές.

Πρώτον, η διαπάλη μέσα στην αμερικανική αστική τάξη ανάμεσα στην «παγκοσμιοποιητική» και την «προστατευ-

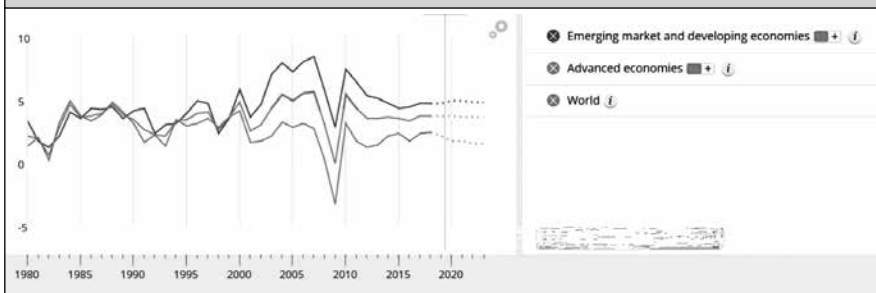
* Καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας
στο Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής
του Παντείου Πανεπιστημίου

Διάγραμμα 1: Δείκτης S&P 500

Πηγή: Federal Reserve Bank of St. Louis

Διάγραμμα 2: Ποσοστά μεγέθυνσης παγκόσμιας οικονομίας, ανεπτυγμένων και αναδυόμενων/αναπτυσσόμενων οικονομιών

Πηγή: ΔNT (https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOORLD)

τική» μερίδα της οξύνεται συνεχώς και κάνει εξαιρετικά αντιφατική και ασταθή την οικονομική πολιτική των ΗΠΑ. Χαρακτηριστικά, η Κεντρική Τράπεζα (FED) ακολουθεί μια πορεία νομισματικής συστολής (αυξάνοντας σταδιακά τα επιτόκια), ενώ ο Trump φαίνεται να προτιμά μια λιγότερο αυστηρή νομισματική πολιτική. Μάλιστα, ο τελευταίος έφθασε να επιτεθεί στον δικής του επιλογής πρόεδρο της FED. Η οικονομική πολιτική των ΗΠΑ, λόγω της δεσπόζουσας ιμπεριαλιστικής θέσης τους, επηρεάζει καθοριστικά την παγκόσμια οικονομία.

Δεύτερον, η προώθηση μίας «προστατευτικής» στρατηγικής από την κυβέρνηση Trump και η γενικότερη επιθετικότητα της απέναντι τόσο σε «συμμάχους» όσο και ανταγωνιστές εντείνει τις ιμπεριαλιστικές συγκρούσεις μεταξύ τους. Η μετάβαση από ένα «παγκοσμιοποιημέ-

νο» διεθνές οικονομικό σύστημα σε ένα πιο κατακερματισμένο και εθνοκεντρικό δεν είναι ανώδυνη οικονομικά. Η αντικατάσταση των υπάρχοντων μηχανισμών και σχέσεων με άλλες μπορεί να αποφέρει μελλοντικά οφέλη για κάποιους από τους ισχυρούς ιμπεριαλιστές, όμως βραχυπρόθεσμα προκαλεί μείωση των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Τρίτον, αντίστοιχες με την αμερικανική εντεινόμενες ενδο-αστικές διαμάχες παρουσιάζονται σχεδόν σε όλες τις μεγάλες δυτικές οικονομίες. Χαρακτηριστικά, ο βρετανικός καπιταλισμός σπαράσσεται από το Brexit. Επίσης, στην Ευρωπαϊκή Ένωση –ακόμη και στις χώρες του σκληρού πυρήνα της– εντείνεται η διαίρεση μέσα στις αστικές τάξεις σχετικά με την πορεία και ακόμη και την ίδια την ύπαρξη του εγχειρήματος της ευρωπαϊκής ιμπεριαλιστικής ενοποίησης. Οι

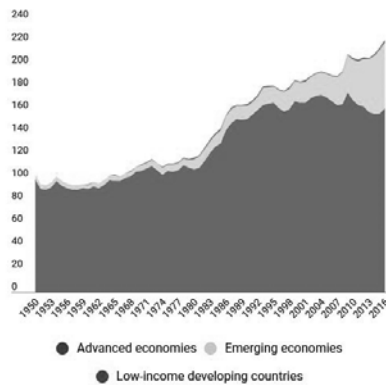
εσωτερικές αυτές έριδες αποτυπώνουν την εξάντληση των δυνατοτήτων της «παγκοσμιοποίησης» σαν αντίρροπης δύναμης στην πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους και την αναζήτηση άλλων τρόπων αντιρρόπησης της. Επίσης, εκφράζουν την αμφισβήτηση των μέχρι τώρα ιμπεριαλιστικών συμμαχιών και μετώπων και την προσπάθεια αναδιάταξής τους.

Όμως, πίσω τόσο από τις εντεινόμενες ενδο-αστικές και ενδο-ιμπεριαλιστικές διαμάχες βρίσκεται μια άλλη βαθύτερη και πιο δομική αιτία ανησυχιών που τις τροφοδοτεί. Η παγκόσμια καπιταλιστική κρίση του 2008 έχει κρυφτεί κάτω από το χαλί αντί να επιλυθεί. Η κρίση αυτή γεννήθηκε από την ανεπαρκή κερδοφορία του κεφαλαίου και πήρε χρηματοοικονομική μορφή. Η προηγούμενη παγκόσμια καπιταλιστική κρίση (του 1973-4) προκλήθηκε από την πτωτική τάση του ποσοστού κέρδους και τη συνακόλουθη υπερσυσσώρευση του κεφαλαίου. Οι επόμενες δεκαετίες καπιταλιστικών αναδιαρθρώσεων αύξησαν την εκμετάλλευση της εργασίας (ποσοστό υπεραξίας), αλλά δεν μείωσαν δραστικά την υπερσυσσώρευση του κεφαλαίου με αποτέλεσμα η ανάκαμψη της κερδοφορίας να μην είναι επαρκής και διατηρήσιμη. Γι' αυτό, ακολούθως, το σύστημα επιδόθηκε σε ένα «ντοπάρισμα» της συσσώρευσης του κεφαλαίου μέσω της ανάπτυξης του πλασματικού κεφαλαίου. Όμως, αυτό το «οικονομικό αναβολικό» έχει κοντά ποδάρια καθώς αποτελεί στοίχημα σε μέλλουσα να εξαχθεί υπεραξία. Μάλιστα, το στοίχημα αυτό σταδιακά έγινε ολοένα και λιγότερο ρεαλιστικό (καθώς απαιτούσε εξωπραγματική αύξηση της μέλλουσας υπεραξίας) με αποτέλεσμα το ξέσπασμα της παγκόσμιας κρίσης του 2008. Με το ξέσπασμα της κρίσης το σύστημα εγκατέλειψε άρον-άρον τις καθαρές νεοφιλελεύθερες δοξασίες και εφάρμοσε την καινούργια ορθοδοξία της Νέας Μακροοικονομικής Συνάινεσης (που ενοποιεί στοιχεία ήπιου νεοφιλελευθερισμού και ήπιου κείνσιανισμού). Η νέα συνταγή –που εφαρμόστηκε σε διαφορετικούς

Διάγραμμα 3: Λόγος χρέους προς ΑΕΠ

Global debt at new record high
Advanced economies are responsible for most global debt, and emerging market economies for the recent increase.

(Percent of global GDP)

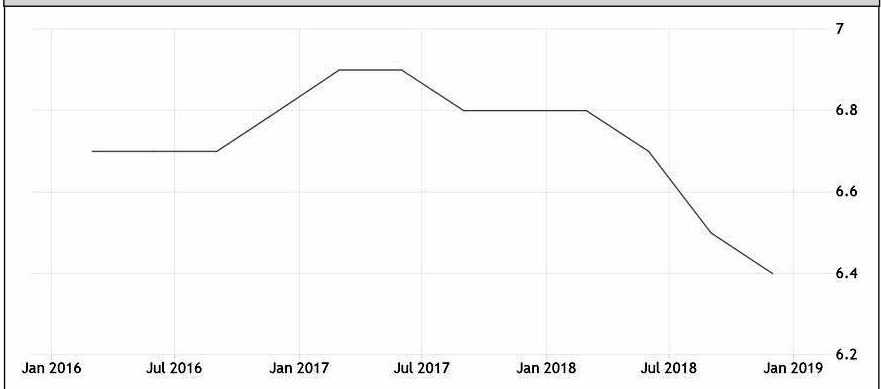

Πηγή: ΔΝΤ (<https://blogs.imf.org/2018/04/18/bringing-down-high-debt/>)

βαθμούς και χρονικές στιγμές στους βασικούς πόλους της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας– περιλάμβανε τη χαλάρωση τόσο της δημοσιονομικής όσο και της νομισματικής πολιτικής. Ακολούθως, ιδιαίτερα στην ΕΕ, επανήλθε η δημοσιονομική λιτότητα. Ταυτόχρονα, ενώ μειώθηκε λίγο η υπερσυσσώρευση του κεφαλαίου (και η «μόχλευση», δηλαδή η επέκταση του πλασματικού κεφαλαίου και του χρέους) και αυξήθηκε περαιτέρω η εκμετάλλευση της εργασίας δεν επιτράπηκε η απαιτούμενη (για τη βιώσιμη ανάκαμψη της κερδοφορίας) απαξίωση κεφαλαίου. Πολύ σύντομα μάλιστα, το σύστημα –σε διαφορετικούς βαθμούς σε κάθε πόλο του– ξανάρχισε την ανάπτυξη διαδικασιών πλασματικού κεφαλαίου. Έτσι, σήμερα έχουμε το αντιφατικό φαινόμενο της ταυτόχρονης αύξησης τόσο του χρέους όσο και των χρηματιστηριακών αγορών.

Ταυτόχρονα όμως, συνέβη μία άλλη σημαντική διαφοροποίηση. Όπως φαίνεται από το Διάγραμμα 2, τόσο στην περίοδο πριν την κρίση του 2008 όσο και μετά, οι αναπτυσσόμενες και ιδιαίτερα οι αναδυόμενες οικονομίες (με επικεφαλής τις BRIC) αποτέλεσαν καταφύγιο

Διάγραμμα 4: Ποσοστό μεγέθυνσης Κίνας

Πηγή: Trading Economics & National Bureau of Statistics of China

ιδιαίτερα για τις πολυεθνικές εταιρείες καθώς είχαν μικρότερη υπερσυσσώρευση του κεφαλαίου (και συνεπώς μεγαλύτερη κερδοφορία και ρυθμό συσσώρευσης).

Αυτό σήμερα δείχνει να αλλάζει: αφενός η φθίνουσα κερδοφορία και η υπερσυσσώρευση κεφαλαίου δείχνει να αγγίζει και τις αναδυόμενες οικονομίες, αφετέρου ιδιαίτερα οι δυτικές πολυεθνικές φαίνεται να επαναπροσανατολίζουν την δραστηριότητά τους περισσότερο προς τα εθνικά κέντρα τους. Άλλωστε, η πολιτική Trump ένα τέτοιο προσανατολισμό υποδεικνύει. Ενδεικτικά, η φυγή κεφαλαίων και συναλλαγματικές κρίσεις εμφανίζονται ολοένα και περισσότερο σ' αυτή την ομάδα χωρών. Ανάλογα, όπως δείχνει το Διάγραμμα 3, αναπτύσσονται υπέρμετρα και στις χώρες αυτές το πλασματικό κεφάλαιο

με όλα τα προβλήματα που αυτό συνεπιφέρει.

Ενδεικτική είναι η περίπτωση της Κίνας, παρ' όλα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κινεζικού κρατικού καπιταλισμού που διαφοροποιούν σημαντικά τον τρόπο λειτουργίας του σε σχέση με τους δυτικούς καπιταλισμούς. Η Κίνα αποτέλεσε τη βασικότερη ατμομηχανή που συγκράτησε την παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία στην κρίση του 2008. Σήμερα, η ατμομηχανή αυτή δείχνει να αγκομαχεί, όπως φαίνεται και από το Διάγραμμα 4.

Συγκεφαλαιώνοντας, οι προοπτικές του παγκόσμιου καπιταλισμού για το 2019 κάθε άλλο παρά ευόινες είναι και η πιθανότητα μιας άλλης παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης (όπως ακόμη και επίσημα κέντρα καθομολογούν) αυξάνεται. **T**